

Şener Aktürk, **Almanya, Rusya ve Türkiye’de Etnisite Rejimleri ve Milliyet**, Çev.Volkan Eke, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, I. Baskı, İstanbul 2015, 366 Sayfa, ISBN: 978-605-399-376-6.

Tuğba ERDEM*

İncelemesini yaptığımız bu eser, “Kuramsal Çerçeve ve Bulgusal Genel Bakış”, “Almanya”, “Türkiye”, “Sovyetler Birliği ve Rusya Federasyonu” ve “Sonuç” olmak üzere beş kısımdan oluşan, orijinali İngilizce yazılmış bir çalışmadır.

Eser, ulusa aidiyet ile etnisite arasındaki ilişkileri düzenleyen ve yazar tarafından “*etnisite rejimleri*” kavramı ile ifade edilen devlet politikalarındaki devamlılık ve değişimin dinamiklerini açıklama iddiası ile yola çıkmış bir doktora tezinin genişletilmiş halidir.

Kuramsal çerçeve üzerine odaklanmış birinci kısımda, etnisite rejimi, devlete üyelik ve ifade kapsamında ele alınarak üç ana kategoride toplanıyor: tek etnili, çok etnili ve anti-etnik rejimler...

Aktürk’e göre her etnik rejim tipi belirli bir siyasi mücadele alanı yaratır ve ülkede ne tür siyasi tartışmaların döneceğine ve itirazların yapılacağına dair belirleyici olan da uygulanan bu etnik rejim tipidir¹.

Eserde ortaya atılan “Etnik Rejim Değişimi Teorisine” göre etnik rejimin değişmesi için etnik ve ulus üzerine yeni bir söylem ile donanmış karşıt seçkinlerin hegemonik çoğunlukla siyasal iktidara gelmesi gerekir. Peki kimdir bu “Karşıt-Seçkin”ler? Aktürk’e göre onlar; sürdürülen etnik rejimden dolayı etnik temelli haksızlıklara uğramış seçmenler veya onların temsilcileridir².

Teorinin sağlaması ikinci, üçüncü ve dördüncü kısımlarda yapılmakta ve söz konusu üç ülke belirli bir etnik rejimle örtüştürülmektedir. Söz konusu olan üç ülkenin -Almanya, Türkiye ve Rusya- örneklem olarak belirlenmesinin sebebi ise üç ülkede de meydana gelen rejim değişikliklerinin 1990’ların sonu 2000’li yılların başında meydana gelmiş olmasıdır.

* Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı.

¹ Şener Aktürk, *Almanya, Rusya ve Türkiye’de Etnisite Rejimleri ve Milliyet*, s.22.

² Aktürk, a.g.e., s.27.

Almanya, II. Dünya Savaşı'ndan, 1999 'da çıkarılan "Vatandaşlık Yasası"na kadar olan dönemde tek etnili rejimin örneği olarak ele alınıyor ve tartışma "yabancı"/"misafir işçiler" üzerinden yürütülüyor. Tek etnili rejimin Almanya'da Nazi mirası olarak görülmesinin yanlışlığına değiniyor Aktürk. Çünkü 1999 yılında yenisi yapıncaya kadar uygulanan Alman vatandaşlık yasası, Nazi döneminden yirmi yıl öncesinde 1913 yılında çıkarılan vatandaşlık yasasına dayandırılıyor³. "Almanya bir göç ülkesi değildir" şeklinde hem statükocuların hem de değişim partilerinin üzerinde anlaştığı Federasyon ve Eyaletler Komisyonu Raporu'ndan (BLK), misafir işçilerin göçmen olarak tanımlandığı ve "Almanya'nın bir göç ülkesi olarak" kabul edildiği Süssmuth Komisyonu'nun göç raporuna kadar ki süreçte etnik rejim değişikliği çabalarına yer veriliyor. Süreç içerisinde Almanya'nın tek etnili rejimden anti-etnik rejime, segregasyondan asimilasyona geçişi başarıyla işleniyor.

Üçüncü kısımda ele alınan Türkiye'de ise etnik rejim değişikliği tartışması yazar tarafından azınlık dilleri üzerinden sürdürülüyor. 2004 öncesi Türkiye yine Aktürk tarafından "çok etnili bir vatandaşlar topluluğunun" "asimilasyonu" temeli üzerine yükselen bir anti-etnik rejimin ideal tipine örnek olarak gösteriliyor. Eserde 2004 sonrası Türkiye'si ise anti-etnik rejimden, çok-etnili rejime doğru geçişi yaşamış ama ikisi de tam olarak gerçekleşmemiş bir melez rejim örneği olarak gösterilmektedir. Ancak Aktürk'ün bu konudaki yaklaşımında bir takım eksiklikler göze çarpıyor. İlk olarak Aktürk'ün çalışmasında hangi etnisite tanımını kullandığı, etnisiteyi soya dayandıran ilkçi yaklaşımı mı, yoksa etnisitenin inşa edilmiş işlevsel bağlamına dayandıran araçsal yaklaşımı mı benimsediği belirsiz⁴. Yine Arnavut, Arap, Boşnak, Çerkes, Gürcü, Kürt, Laz, Tatar, Zaza ve daha birçok gruba bir etnisite atfetmesi⁵ hatta bunları etnisitenin en bütünleşmiş, en kurumsallaşmış hali olan etnik kategori⁶ olarak göstermesi akademik tarafsızlığını zedeliyor. Yazarın Türkiye'de etnik, dilsel ve mezhepsel kimliklerin kamusal alanda açıkça ifade edilmesini meşrulaştıracak olan etnisite ve ulus üzerine yeni söylemlerin Türkiye'de sosyalistler ve İslamcılar tarafından geliştirildiği vurgusu anlamlı. Zira sosyolog Erol Güngör de İslamcılığı hâkim milliyete karşı hoşnutsuzluğunu doğrudan doğruya belirtemeyen etnik azınlıkların ideolojisi olarak görür.⁷

Çok etnili etnisite rejiminin bir örneği olan gösterilen Sovyetler Birliği ve Sovyet Sonrası Rusya, dördüncü kısımda ele alınıyor. Etnisite rejiminde-

³ Aktürk, a.g.e., s.58.

⁴ Etnisite teorileri için bkz: Dr. Ruhtan Yalçınar, "Etnisite ve Milliyetçilik Eleştirel Bir değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 69. No.1, Ankara, 2014, s.189-215.

⁵ Aktürk, a.g.e., s.136

⁶ Etnik gruplarda bütünleşme derecelerini gösteren "Etnik Dahil Etme Dereceleri" için bkz: Thomas Hylland Eriksen, *Etnisite ve Milliyetçilik Antropolojik Bir Bakış*, Çev. Ekin Uşaklı, Avesta Yayınları, İstanbul, 2004.

⁷ Erol Güngör, *İslam'ın Bugünkü Meseleleri*, Ötüken Yayınları, 1981, s.181.

ki devamlılık ve değişim burada bazı gruplara fayda sağlarken bazı gruplara zarar veren “pasaport etnistesi” üzerinden sürdürülüyor. 1997 yılında yapılan “Pasaport Reformuna” kadar etnisitenin dâhili pasaportlardan kaldırılması konusunda yapılan bir biçimindeki yerini yeniden tanımlayan bir ulusallık ideolojisinin eksikliğinde ve yeterince siyasi güç elde edilememesinde görmektedir.⁸ Eserde üzerinde durulan önemli bir noktada “Sovyet Ulusu” üzerindeki tartışmalar ve karşıt önermelerdir. Çünkü “Pasaport Etnisitesi” bir Sovyet kimliği yaratma konusunda engel olarak gösterilmektedir.⁹ Pasaport reformu ile birlikte Rusya’nın çok etnili bir rejimden anti-etnik bir etniste rejime doğru kaydığı vurgusu yapılmaktadır.

Çalışmanın beşinci kısmında araştırma sonuçlarına yer veriliyor. Yazar yaptığı açıklamalara karşı alternatif açıklamalara dayanan olgusal ihtimaller üzerinde duruyor. Dünyadaki bütün devletlerin tek etnili, çok etnili ve anti-etnik tiplerini kullanarak üyelik ve ifade boyutlarına göre sınıflandırabileceği iddiasını yineliyor.¹⁰

Çalışma, birincil kaynaklara, mülakatlara, gazete ve diğer medya araçlarında çıkan yazılara, kitap ve dergi makalelerine dayanan oldukça zengin bir kaynakçaya sahip. Yukarıda belirttiğim birkaç eksik noktaya rağmen sözü edilen üç ülkedeki- Almanya, Türkiye ve Rusya- etnisite rejimindeki devamlılık ve değişimin dinamiklerini karşılaştırmalı bir biçimde vermesi bakımında mutlaka okunmaya değer bir çalışma niteliği taşıyor.

⁸ Aktürk, a.g.e., s.259

⁹ Aktürk, a.g.e., s.254.

¹⁰ Aktürk, a.g.e., s.301.